

УДК 336.14:61

Сіташ Т. Д.

*викладач кафедри фінансів та кредиту
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Тернопільський національний економічний університет*

ПЛАНУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ: КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

У статті досліджено планування бюджетних видатків. Розглянуто вітчизняну систему планування видаткової частини бюджету та виявлено можливості поглибленого використання програмно-цільового методу планування як основного інструменту підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Аргументовано, що видатки бюджету є вагомим інструментом впливу на соціально-економічні процеси у державі, а удосконалення системи бюджетних видатків є об'єктивно необхідною умовою та підґрунтям реалізації комплексу економічних реформ в країні.

Ключові слова: бюджет, бюджетні видатки, планування, програмно-цільовий метод

Постановка проблеми. Соціально-економічний розвиток держави потребує підвищення якості надання державних послуг та раціонального використання коштів бюджету. У такому контексті доцільно розглянути видатки бюджету - кошти, які спрямовуються на реалізацію програм та заходів, що передбачені відповідним бюджетом, а також висвітлюють виконання основних функцій державою.

Видатки є інструментом досягнення справедливості в процесі надання певних благ з метою забезпечення граничного рівня добробуту кожного громадянина. Якість виконання державних функцій має бути забезпечена за рахунок відповідних обсягів та оптимальної структури видатків бюджетів.

Розподільчі процеси, пов'язані з видатками, характеризуються різноманітністю та взаємозв'язком, охоплюють відносини з приводу спрямування та використання коштів бюджетного фонду держави, а також відображають напрями розподілу бюджетних ресурсів у країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наукових праць переконує, що у державі зростає інтерес вчених до теоретичних та практичних проблем використання видатків державного і місцевого бюджетів, дослідження основних шляхів удосконалення планування, розподілу та використання видаткової частини бюджетів в умовах ринкових відносин. Деякі напрями досліджень висвітлені у роботах В. Базилевича, Л. Баластрик, О. Василика, Л. Василенко, В. Дем'янишина, А. Єпіфанова, А. Загороднього, В. Загорського, М. Карліна, О. Кириленко, І. Луніної, В. Опаріна, Ю. Пасічника, О. Романенко, В. Федосова, С. Юрія та ін.

Формулювання цілей статті. Мета роботи полягає у розкритті особливостей планування бюджетних видатків, огляді вітчизняної системи планування видаткової частини бюджету та виявленні можливостей поглибленого використання програмно-цільового методу планування як інструменту підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні реалії свідчать, що бюджет держави як об'єктивна економічна категорія на практиці реалізується за допомогою відповідних форм, зокрема, основного фінансового плану країни, доходів та видатків. Загальноприйнятим у вітчизняній та зарубіжній економічній літературі є визнання провідної ролі видатків бюджетів у фінансовому забезпеченні потреб соціально-економічного розвитку держави. Однак підходи до трактування сутності видатків бюджетів у економічній літературі та законодавчих і нормативних актах суттєво відрізняються за змістом і формою. Так, наприклад, за Бюджетним кодексом видатки бюджету – це "... кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. До видатків бюджету не належать: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах;

придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування” [1].

Науковці І. Благун, О. Вовчак, В. Загорський, І. Чуй та інші під видатками бюджетів розуміють “... законодавчо визначені норми і напрями використання бюджетних коштів”, тобто положення законодавчих і нормативних актів, які регламентують напрями, обсяги та порядок використання бюджетних ресурсів.

За трактуванням авторів фінансового словника: “Видатки бюджету – це економічні відносини, які виникають у зв'язку з розподілом фонду грошових коштів держави та його використанням за галузевим, територіальним чи цільовим призначенням” [2, с. 88]. Зазначені підходи заслуговують на увагу, оскільки розкривають сутність видатків як об'єктивних економічних відносин, що виникають з приводу розподілу бюджетного фонду держави. Враховуючи вищерозглянуті погляди науковців у процесі розкриття змісту видатків, ми виходимо з позицій більшості вчених, зокрема, В. Дем'янишина, що “бюджетні видатки мають певний економічний зміст, зумовлений суспільним способом виробництва, природою та функціями держави, вони відіграють вирішальну роль у задоволенні потреб соціально-економічного розвитку країни” [2, с. 93].

Разом з тим, було б помилково ігнорувати ту обставину, що термін “видатки” використовують для найменування відносин, пов'язаних із використанням централізованого грошового фонду держави. Крім того, видатки здійснюються на стадії розподілу ВВП та характеризуються одностороннім рухом грошових коштів й не обмінюються на відповідні еквіваленти, а також за певних умов перетворюються на витрати. Тому під видатками бюджету вважатимемо кошти, затвержені у бюджеті відповідним правовим актом, встановлені обсяги бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів на основі затвердженого розпису, а також видатки розпорядника бюджетних коштів, затвержені у кошторисі.

Відповідно до чинного законодавства України всі видатки бюджетів розподіляються між ланками бюджетної системи, такий складний процес

розмежування видатків базується на наукових принципах. У такому контексті доречно відзначити, що видатки бюджету не є найбільш загальним поняттям фінансової науки, а виступають складовою категорії “бюджет держави”, вони не можуть існувати самостійно, а тільки в тісному взаємозв’язку з доходами окреслюють межі розподільчих відносин, котрі визначають зміст бюджету як об’єктивної економічної категорії.

Далі зауважимо, що найважливішого значення при організації складання проектів бюджетів набуває методика бюджетного планування. Значення бюджетного планування не викликає заперечень – об’єктивні реальні плани – запорука ефективного виконання бюджету, фінансування визначених статей видатків у повному обсязі. Відповідно до Бюджетного кодексу в Україні впроваджується програмно-цільовий метод формування бюджетів, застосування якого при складанні бюджету змінило ідеологію бюджетного процесу, підвищило його ефективність, так як процес формування бюджету починається із зосередження уваги на результатах, які необхідно досягти в державному секторі та на ресурсах потрібних для досягнення цих результатів.

Ключовими компонентами програмно-цільового методу є попередній розрахунок доходів і видатків, їх середньострокове та стратегічне планування, довгострокове планування капітальних інвестицій, розгляд, оцінка, аналіз та моніторинг виконання бюджету, прозорість і участь громадськості у бюджетному процесі. У зв’язку з цим посилюється відповідальність за використання бюджетних коштів на всіх рівнях бюджетної системи. Видатки державного бюджету затверджуються в розрізі головних розпорядників за бюджетними програмами. Слід відмітити, що бюджетна програма являє собою систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети і завдань, виконання яких пропонує та здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій.

Для отримання результативного бюджету важливим є застосування індикаторів у вигляді показників результативності, які показують доцільність та економічну ефективність витрачання бюджетних коштів, тобто методом забезпечення результативності бюджету є розроблення системи програм із

результативними показниками їх використання. Методика розроблення результативних показників передбачає використання фактичних показників виконання бюджету попередніх бюджетних періодів. Показники можуть визначатися окремо за кожним завданням, а також загалом за програмою, що залежить від складності та неоднорідності напрямів діяльності виконавця програми. Результативні показники поділяють на чотири групи [3]:

1) показники затрат – визначають обсяги та структуру ресурсів, що забезпечують виконання бюджетної програми;

2) показники продукту – використовують для оцінки досягнення окреслених цілей. Показником продукту є, наприклад, кількість користувачів товарами (роботами, послугами), виробленими під час виконання бюджетної програми;

3) показники ефективності – розраховують як відношення кількості вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг) до їх вартості у грошовому вимірі (витрати ресурсів на одиницю показника продукту);

4) показники якості – відображають якість вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг).

Застосування результативних показників сприяє якісному та кількісному аналізу стану виконання бюджетної програми в частині фінансового забезпечення реалізації її заходів та ефективності виконання. Упродовж бюджетного періоду забезпечується відстеження фактичних результативних показників за кожною бюджетною програмою на підставі достовірної статистичної, бухгалтерської та іншої звітності та аналіз ефективності виконання відповідних програм для врахування їх під час складання проекту державного бюджету на наступні бюджетні періоди.

Процес планування видатків розпочинається з розроблення, аналізу і відбору програм, які необхідно реалізувати головному розпорядникові бюджетних коштів для досягнення цілей, визначених на етапі стратегічного планування його діяльності. При прогнозуванні показників видаткової частини бюджету основними чинниками, які впливають на майбутні видатки за тією чи

іншою класифікацією, є інфляційні процеси в країні, а саме рівень індексу споживчих цін, рівень цін виробників та дефлятор ВВП.

З огляду на розглянуте, можна констатувати, що вирішення проблем бюджетного планування можливо здійснювати за допомогою відповідних нових технологій, зокрема програмно-цільового методу, що сприятиме ефективнішому розподілу та використанню бюджетних коштів.

Висновки. Отже, видатки бюджету є вагомим інструментом впливу на соціально-економічні процеси. Удосконалення системи бюджетних видатків є об'єктивно необхідною умовою та підґрунтям реалізації комплексу економічних реформ в країні. Бюджетне регулювання у сфері видатків повинно сприяти стимулюванню виробництва, забезпеченню розвитку науково-технічного прогресу, зовнішньоекономічної діяльності та економічного зростання у цілому. Впровадження науково обґрунтованих підходів щодо бюджетного планування, визначення стратегічних завдань, структури та обсягів видаткової частини бюджету дозволить забезпечити збалансований розподіл валового внутрішнього продукту між галузями економіки, територіями, соціальними групами. За таких умов реалії економічного сьогодення вимагають використання сукупності виважених форм, методів і принципів перерозподілу видатків між рівнями бюджетної системи з метою посилення ефективності виконання функцій і завдань держави та забезпечення її сталого соціально-економічного розвитку. У зв'язку з цим особливого значення набуває програмно-цільовий метод формування бюджету, за допомогою якого забезпечується прозорість та ефективність бюджетного процесу, чітко визначаються цілі і задачі, на досягнення яких витрачаються бюджетні кошти, оцінюючи діяльність учасників бюджетного процесу.

Список використаної літератури

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] : Верховна Рада України від 01.10.2011 р. № 2456-17. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

2. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: Монографія. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 496 с.
3. Матеріали з програмно-цільового планування (в рамках реалізації проекту “Впровадження механізму прийняття ефективних бюджетних рішень”) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.urban.mk.ua>.
4. Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.09.2002 р. № 538-р [Електронний ресурс] / <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
5. Центр соціально-економічних досліджень: CASE Україна. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.case-ukraine.com.ua/index.php>

СИТАШ Т. Д. ПЛАНИРОВАНИЕ БЮДЖЕТНЫХ РАСХОДОВ: КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ И ТЕНДЕНЦИИ

Статья посвящена исследованию планирования бюджетных расходов. Рассмотрена отечественная система планирования расходной части бюджета и обоснованы возможности углубленного использования программно-целевого метода планирования как основного инструмента повышения эффективности использования бюджетных средств. Аргументировано, что расходы бюджета являются весомым инструментом влияния на социально-экономические процессы в государстве, а усовершенствование системы бюджетных расходов является объективно необходимым условием и почвой реализации комплекса экономических реформ в стране.

Ключевые слова: бюджет, бюджетные расходы, планирование, программно-целевой метод

SITASH T. D. PLANNING OF BUDGETARY CHARGES: UNDERSTANDING AND TENDENCIES

The article is sanctified to research of planning of budgetary charges. The state system of planning of expense part of budget is considered and possibilities of the deep use of programmatic-having a special purpose method of planning are educed as a basic instrument of increase of efficiency of the use of budgetary facilities. Argued, that charges of budget are the ponderable instrument of influence on socio-economic processes in the state, and an improvement of the system of budgetary charges is objectively a necessary condition and by soil of realization of complex of economic reforms in a country.

Keywords: budget, budgetary charges, planning, programmatic-having a special purpose method